

LÄNS- OCH FOLKBIBLIOTEK

Lokala utvecklingsbehov och nationella insatser

- ENKÄT OM KUNGLIGA BIBLIOTEKETS FRAMTIDA ROLL

Sveriges
Kommuner
och Landsting

Lokala utvecklingsbehov och nationella insatser

Upplysningar om innehållet:
Calle Nathanson, calle.nathanson@skl.se

© Sveriges Kommuner och Landsting, 2010
ISBN: 978-91-7164-537-1
Text: Torgny Sandgren med bidrag av Calle Nathanson
Illustration/foto: SKL
Produktion: ETC

Förord

Läns- och folkbiblioteken är prioriterade och betydelsefulla verksamheter i den lokala kulturpolitiken. Biblioteken är uppskattade av medborgare och användare. De har också en stor andel av kommunernas resurser för kulturen.

Biblioteken, liksom annan offentlig verksamhet, är beroende av omvärldsförändringar, samhällsförändringar och politik. Under det senaste decenniet har vår tillgång till exempelvis tidningar, böcker och fonogram förändrats i grunden genom ny informationsteknologi. Högskolan har decentraliserats och en allt större andel unga läser vidare på högskolenivå. Vi har också fått en ny kulturpolitik där regionernas roll stärks och utvecklas, men också en situation där Kungliga biblioteket (KB) förväntas ta en ny roll för att stödja läns- och folkbiblioteken i deras uppdrag och utvecklingsarbete.

I denna förändringsprocess är det viktigt att främjande åtgärder och insatser från nationell nivå relateras till lokala behov och utmaningar samt verkar stödjande för den lokala politiken. Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) har därför tagit initiativ till att samla in perspektiv och synpunkter från kommuner och länsbibliotek samt från forskning och annan expertis kring bibliotekens utvecklingsbehov och stödjande strukturer. Resultatet finns samlat i denna rapport.

SKL:s hoppas att perspektiv från kommunerna ska bidra med betydelsefull kunskap som kan hjälpa till i utformningen av KB:s nya uppdrag och uppgifter så att de bättre matchar de behov som finns lokalt. Resultatet kan också användas som ett underlag för förnyelse och utveckling av biblioteksverksamhet i kommuner och regioner.

Torgny Sandgren har, som extern konsult, genomfört utredningen och lämnat underlag till SKL som bearbetat materialet och sammanställt detta till en rapport. Projektledare för arbetet har varit Calle Nathanson.

Stockholm i april 2010
Sveriges Kommuner och Landsting
Avdelningen för tillväxt och samhällsbyggnad

Gunilla Glasare
Direktör

Bengt Westman
Sektionschef

Innehåll

8	Sammanfattning
10	Bakgrund
12	Lokala behov och nationellt stöd - Kungliga bibliotekets nya roll
15	Läns- och folkbibliotekens uppdrag och mål
18	Kompetensbehov
20	Analys
22	Slutsatser och förslag

Sammanfattning

Kungliga biblioteket planeras få en ny roll för att stärka utvecklingen av läns- och folkbibliotek. I syfte att få in lokala och regionala perspektiv sände SKL en enkät kring folkbiblioteken och deras verksamhet till 290 kommuner, 198 svarade. Den enkät som gick till länsbiblioteken gick till 20 aktörer och 19 svarade. Dessutom intervjuades politiker, forskare och chefstjänstemän.

Enkäten tar upp frågor om biblioteksverksamheternas behov av nationellt utvecklingsstöd (KB:s nya roll), om mål och uppdrag samt om kompetensbehov.

Kungliga bibliotekets nya roll

Förväntningarna på KB handlar i första hand om etablera och tillhandahålla en fri nationell katalog över litteratur digitalt, en så kallad samkatalog. Denna uppgift är i enkätsvaren tydligt prioriterad bland ansvariga chefer för kommunernas folkbibliotek och bland chefer för länsbibliotek. Bakgrunden är att det idag inte finns något enhetligt nationellt system och att biblioteken är beroende av kommersiella aktörer. Enkätens resultat visar också på ett behov av nationell samordning för olika e-tjänster. En central hantering av dessa uppgifter skulle öka möjligheterna för medborgarnas fria tillgång till information och litteratur. Andra argument som nämns för att e-tjänster bör skötas centralt är att dessa är både dyra och komplexa system att hantera lokalt.

- › 92 procent av ansvariga chefer för kommunernas bibliotek instämmer mycket eller helt i att KB

bör utveckla och driva en samkatalog. Bland länsbibliotekscheferna är andelen 100 procent

- › E-tjänster, till exempel e-lån, databaser, uppslagsverk nämns som andra relevanta uppgifter för KB
- › KB bör med statisk och andra metoder följa hela biblioteksområdet kring exempelvis kvalitet och måluppfyllelse.

Mål och uppdrag

Enkätens resultat visar att biblioteken tycks vara väl integrerade i den lokala och regionala kulturpolitiken samt att bibliotekens mål och uppdrag är kända bland personalen och påverkar den dagliga verksamheten. En majoritet bland dem som svarat på enkäten menar dock att mål och uppdrag behöver ses över för att bättre relatera till aktuella behov för medborgare och samhällsutveckling. Cheferna för länsbiblioteken lyfter också behov av att främja samverkansfrågor av olika slag och flera påpekar att biblioteksfrågorna bör lyftas även utanför kulturfären och finnas med i strategiska diskussioner kring till exempel lärande, utbildning och demokratiutveckling.

- › 58 procent av ansvariga chefer för kommunernas bibliotek och 53 procent av ansvariga chefer för länsbibliotek instämmer mycket eller helt i att mål och uppdrag behöver ses över för att bättre relatera till medborgarnas och samhällets aktuella behov.

Kompetensbehov

I enkäterna finns frågor om fortbildning och kompetensbehov. Kommunerna prioriterar områden som kommunikation och marknadsföring, omvärldsorientering, barn och ungdomsverksamhet samt bibliotekens roll i kulturpolitiken. Andra prioriterade områden är behov kopplade till ny informationsteknologi och hur den påverkar verksamhet (e-tjänster, webb, läsplattor med mera) samt läsfrämjande arbete och perspektiv på bibliotekens roll i den lokala politiken.

- › 87 procent av ansvariga chefer för kommunernas bibliotek instämmer mycket eller helt i behovet av ökad kunskap om kommunikation och marknadsföring.
- › 86 procent av ansvariga chefer för kommunernas bibliotek instämmer mycket eller helt i att omvärldsorientering är prioriterad i fortbildningsarbetet.
- › 82 procent av ansvariga chefer för kommunernas bibliotek instämmer mycket eller helt i att det är viktigt med fortbildning kring kunskap om barn- och ungdomsverksamhet.

Länsbibliotekens chefer delar i stort de prioriteringar som ansvariga i kommunerna gör. De ser dock behovet av kunskap om ledarskap och medarbetarskap som en något mer prioriterad uppgift att fortbilda kring.

- › 84 procent av ansvariga chefer för länsbibliotek instämmer mycket eller helt i att kunskap om ledarskap och medarbetarskap är viktiga kunskapsområden att fortbilda kring

Slutsatser och förslag

SKL drar slutsatsen att det finns ett stort behov från kommunal och regional nivå av en tydlig aktör som driver en nationell biblioteksutveckling. På samma gång är det tydligt att det lokala och regionala arbetet där biblioteken bör ses som en resurs för hållbar utveckling måste kopplas till regionaliseringen.

I utredningen Spela samman (SOU 2010:11) föreslås att de statliga medel som idag fördelas till länsinstitutioner, vilket även inkluderar biblioteksverksamhet, ska ingå i ett nytt anslag för regional kulturverksamhet som Kulturrådet får i uppdrag att fördela till landsting/regioner. Biblioteksmedlen föreslår utredningen däremot ska disponeras av KB, vilket framstår som paradoxalt.

Det uppdrag som KB har fått att utreda, hur en nationell bibliotekspolitik drivs på bästa vis, måste betraktas som nya verksamhetsuppgifter som ska finansieras av nya statliga medel.

Vilken roll ska Kungliga biblioteket ha?

Med bakgrund i enkätstudien föreslår SKL att KB i en första fas inriktar sitt arbete på nationell biblioteksinfrastruktur i form av att:

- › utveckla och driva en fri nationell samkatalog
- › utveckla och driva e-tjänster som exempelvis e-lån och databaser
- › tillhandahålla nationell statistik över biblioteksområdet i relation till bibliotekens mål och uppdrag

SKL föreslår att KB i en andra fas inriktar sitt arbete på strategisk och nationell biblioteksutveckling i form av att:

- › främja internationell samverkan
- › skapa nationella arenor för erfarenhetsutbyten
- › främja omvärldsorientering
- › kompetenshöjande insatser och nationell metodutveckling
- › driva framtidsfrågor.

Bakgrund

I den kulturpolitiska propositionen *Tid för kultur* (prop. 2009/10:3, s.41–46) har regeringen gjort bedömningen att Kungliga biblioteket (KB) bör ges ett särskilt uppdrag när det gäller att svara för nationell överblick, främja samverkan och driva på utvecklingen inom biblioteksväsendet. Den 17 december 2009 tog regeringen beslut om ett uppdrag till KB. SKL har i samband med arbetet med positionsappret ”Kultur i det hållbara samhället” identifierat behov av nationella insatser för samordning och utveckling inom biblioteksområdet. Den pågående regionaliseringsprocessen av kulturpolitiken har aktualiserat bibliotekens roll lokalt och regionalt. Det finns därför ett behov av att analysera vilka strategiska insatser som krävs för att läns- och folkbiblioteken ses som en resurs i det kommande arbetet med att skapa regionala kulturplaner, vilket är en konsekvens av den nya kulturpolitiken.

I denna process bedömde SKL det som angeläget att ta in kunskap från kommuner och landsting då det är viktigt att KB:s nya roll och verksamhet matchar lokala behov och samspelar med kommunal- och regional kulturpolitik. SKL tog därför initiativ till en enkätstudie som syftar till att kartlägga fortbildningsbehov, behov av nationell samordning/utvecklingsinsatser samt identifiera vilka strategiska insatser som krävs för att läns- och folkbiblioteken tydligare kan bli en resurs i den lokala kulturpolitiken.

Rapportens resultat bygger på en enkät till förvaltnings- och verksamhetschefer med ansvar för biblioteksfrågor i landets 290 kommuner (198 svarade), en enkät till 20 chefer för länsbibliotek (19 svarade) samt intervjuer och dialog med forskare, chefer och politiker.

De båda enkäterna ställer samma frågor om:

- › stödfunktioner centralt (KB:s nya roll)
- › mål och uppdrag är kända av personalen
- › mål och uppdrag påverkar verksamheten
- › mål och uppdrag behöver ses över
- › bibliotekens relation till den kommunala kulturpolitiken
- › fortbildning och kompetensbehov

Enkäten kompletterades med intervjuer med forskare, chefer och politiker. Dessa intervjuer syftade till att möjliggöra en bättre tolkning och förståelse av enkätens resultat. Intervjuer och dialog har gjorts med Rolf Tufvesson som är ordförande i Region Skånes kultur nämnd och ordförande i arbetsgruppen för kulturfrågor i Öresundskommittén, Christina

Ståldal som är bibliotekschef i Värmdö, Bengt-Åke Kjell som är kultur- och fritidschef i Kristianstads kommun, Inger Persson som är bibliotekschef i Karlskrona, Anette Sundbom som är länskulturchef i Västerbotten, Susanne Ljungström som är länsbibliotekschef Västerbotten, Tomas Wennström som är kulturnämndens ordförande i Umeå kommun, Kristina Grubbström som är kultur- och fritidschef i Arvidsjaur kommun och Jerry Johansson som är kommunalråd i Arvidsjaur kommun.

I syfte att ta in perspektiv från forskning och utredningsverksamhet genomfördes ett seminarium den 17 mars i Stockholm. Vid seminariet diskuterades resultat från enkätstudien och här deltog Jenny Johannisson från Borås högskola, Eiler Jansson från Region Halland, Roger Blomgren från Västra Götalandsregionen, Margareta Lundberg Rodin från Borås högskola, Calle Nathanson från SKL och Torgny Sandgren i egenskap av utredare.

Lokala behov och nationellt stöd – Kungliga bibliotekets nya roll

I enkäten finns frågor om vilken roll Kungliga biblioteket (KB) kan ha för att främja utveckling och förnyelse i folkbibliotekens verksamhet. I enkäten gavs också möjlighet att i text fritt lämna synpunkter och förslag.

Svar från kommunerna (figur 1)

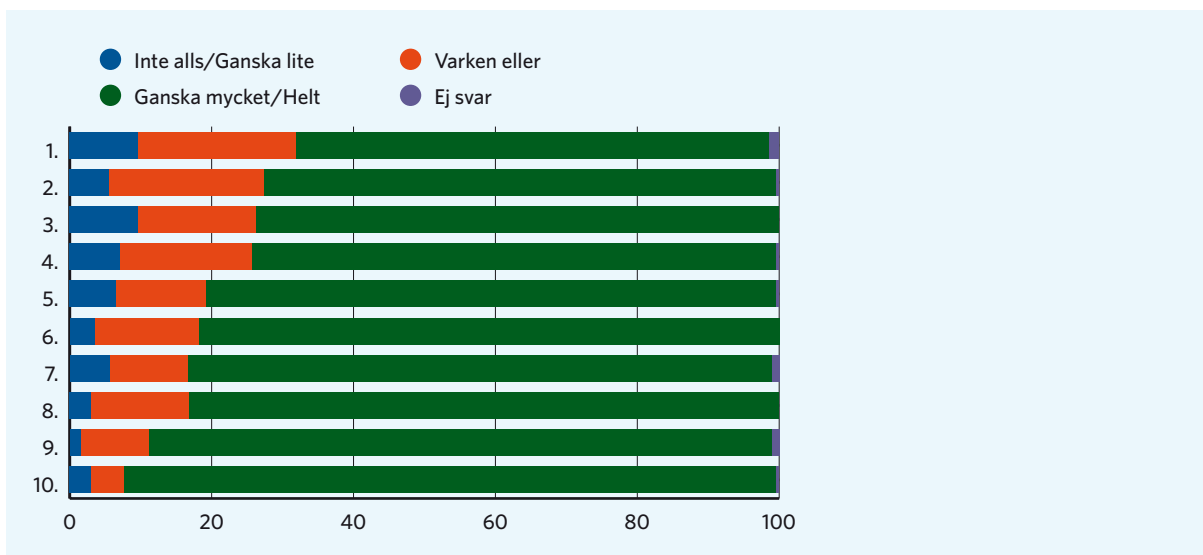
Kommunala chefer med ansvar för bibliotek ser uppgiften om en så kallad samkatalog som den i särklass mest angelägna uppgiften för KB att hantera. Bland dem instämmer 92 procent ganska mycket eller helt i att hanteringen av en samkatalog är en prioriterad uppgift. Med samkatalog menas ett enhetligt system för att katalogisera litteratur. Omvärldsanalys (88 procent svarar ganska mycket eller helt), följa verksamhet i relation till mål och kvalitet genom statistik (83 procent svarar ganska mycket eller helt) samt att hantera databasupphandlingar, licenser med mera (82 procent svarar ganska mycket eller helt) är andra områden som prioriteras.

Resultat från de öppna svaren är väldigt tydligt kopplade till behov av teknisk infrastruktur och e-tjänster. Databaser och e-tjänster lyfts fram som centrala uppgifter som KB kan upphandla, utveckla och driva. Konkreta förslag finns kring exempelvis att myndigheten bör ta fram en bättre nationell tjänst för e-utlån med en gemensam webbportal för biblioteksanvändare, hantering av fjärrlån, system för sökning i kvälls- och dagspress, allmän till-

gänglighet till forskningsdatabaser, anpassning av exempelvis system som Dewey till folkbiblioteken, en gemensam hantering av tillgänglighet till uppslagsverk som Nationalencyklopedin samt möjlighet att komma åt arkivens och museernas kataloger. Flera pekar också på behov av att följa bibliotekens utveckling genom att ansvara för den nationella statistiken och uppföljning av bibliotekslag (idag lämnar biblioteken underlag till flera aktörer).

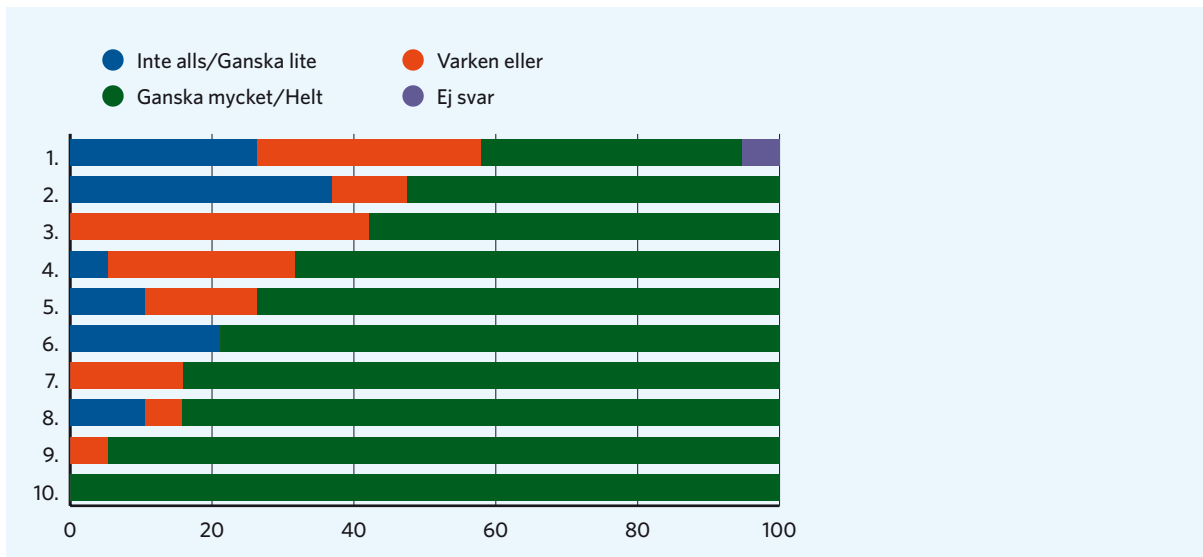
Intervjuerna och dialogen med forskare, chefer och politiker bekräftar enkätens resultat. Sammanfattningsvis kan man konstatera att många vill se att KB ska ansvara för en nationell infrastruktur för IKT genom en fri nationell katalog (samkatalog), erbjuda e-tjänster och databaser, uppslagsverk med mera (som det är onödigt och kostsamt att varje kommun eller region själv ska ta hand om och som skulle stärka medborgarnas möjligheter till fri information).

”Nationell samkatalog med äganderätt till posterna”

Figur 1.
Vad är viktigast för en central aktör som KB att arbeta med för att på bästa sätt främja utveckling och förnyelse i länsbibliotekens verksamhet? Bedöm angelägenhetsgraden av följande utvecklingsområden och uppgifter (kommuner)

1. Skapa forum för erfarenhetsutbyte.
2. Främja internationellt utbyte inom biblioteksområde.
3. Ta initiativ till och ansvar för fortbildningsinsatser och kompetensutveckling för biblioteken.
4. Stödja funktioner som fjärrlån.
5. Främja utvecklingsprojekt inom biblioteksområdet genom bidragsgivning.
6. Främja forskning eller andra utredningsinsatser (FoU).
7. Vara processtöd för databasupphandlingar (licenser m.m.).
8. Analysera och följa bibliotekens verksamhet i relation till mål och kvalitetskriterier genom statistik eller andra metoder.
9. Ansvara för omvärldsanalys inom biblioteksområdet och närliggande frågor.
10. Ansvara för nationell samkatalog.

Figur 2.
Vad är viktigast för en central aktör som KB att arbeta med för att på bästa sätt främja utveckling och förnyelse i länsbibliotekens verksamhet? Bedöm angelägenhetsgraden av följande utvecklingsområden och uppgifter (länsbibliotek)

1. Ta initiativ till och ansvar för fortbildningsinsatser och kompetensutveckling för länsbiblioteken.
2. Skapa forum för erfarenhetsutbyte.
3. Ansvara för omvärldsanalys inom biblioteksområdet och närliggande frågor.
4. Stödja funktioner som fjärrlån.
5. Främja internationellt utbyte inom biblioteksområde.
6. Främja utvecklingsprojekt inom biblioteksområdet genom bidragsgivning.
7. Främja forskning eller andra utredningsinsatser (FoU).
8. Analysera och följa bibliotekens verksamhet i relation till mål och kvalitetskriterier genom statistik eller andra metod.
9. Vara processtöd för databasupphandlingar (licenser m.m.).
10. Ansvara för nationell samkatalog.

Svar från länsbiblioteken (figur 2)

Ansvariga chefer för länsbiblioteksverksamheterna delar i stort de prioriteringar som kommunala företrädare kommunicerar. Behovet av en gemensam katalog är tydligt. Samtliga, 100 procent, har instämt ganska mycket eller helt kring behovet av en samkatalog. Andra områden som prioriteras är att hantera databasupphandlingar, licenser med mera (95 procent instämmer ganska mycket eller helt), följa verksamhet i relation till mål och kvalitet genom statistik (84 procent instämmer ganska mycket eller helt) samt att främja forskning och andra utredningsinsatser (84 procent instämmer ganska mycket eller helt).

Svaren i den öppna frågan om KB:s roll kommunicerar vikten av informationsteknisk infrastruktur för biblioteksområdet. En nationell katalog, en digital plattform med ett gemensamt basutbud av informationsförsörjning till alla medborgare oavsett kommuntillhörighet och där biblioteken äger sina poster och där biblioteken fritt kan plocka poster. Flera påpekar att det är helt avgörande att folkbib-

lioteken inte sitter fast i ett katalogsystem som är kopplat till en kommersiell aktör då detta kommer att styra den framtida utvecklingen av folkbibliotekens möjligheter. Det kan också röra sig om drift av projekt som är för stora för att en regional eller lokal aktör ska kunna hantera dem. Mer konkret kan det handla om att exempelvis etablera och administrera en gemensam barnbibliotekswebb, att digitalisera och tillgängliggöra det tryckta kulturarvet och att utveckla tillgängligheten hos lokala bibliografier. Flera påpekar även att det är viktigt att alla kommuninvånare får tillgång till databaser som idag enbart är tillgängliga för högskole- och universitetsbibliotek och att KB kan ha ett särskilt ansvar kring detta.

”Hantera ett basutbud av informationsförsörjning till alla medborgare oavsett kommuntillhörighet”

Läns- och folkbibliotekens uppdrag och mål

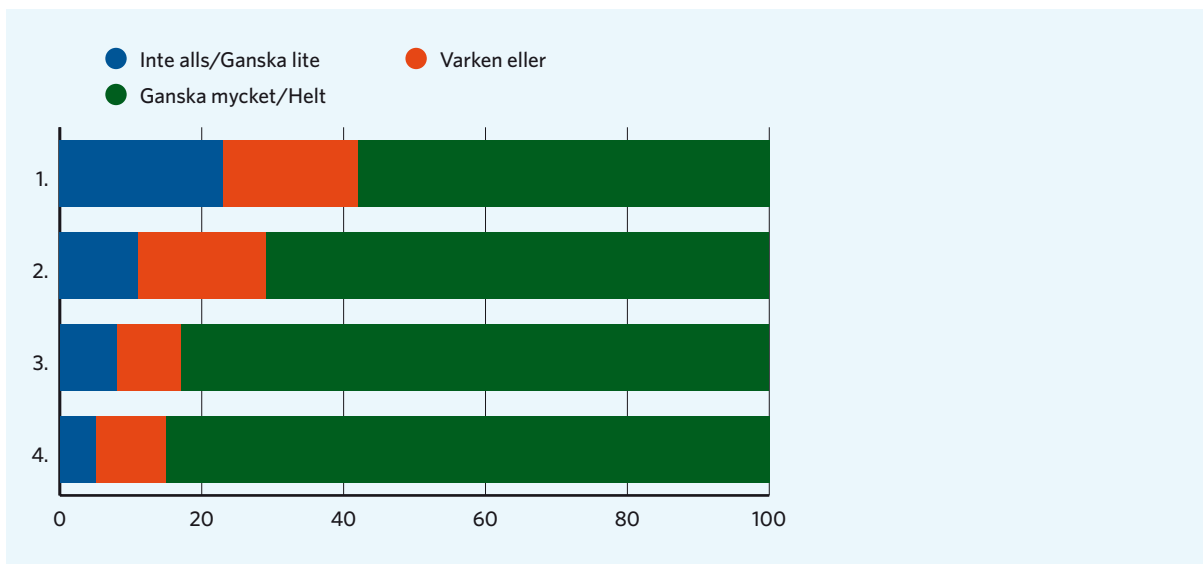
I den enkät som sändes ut till läns- och folkbiblioteken fanns ett antal frågor runt bibliotekens uppdrag och mål. Enkäten ställer frågor om mål och uppdrag är kända bland personalen, om de är relevanta och påverkar den dagliga verksamheten, om verksamheten är integrerad i den lokala kulturpolitiken samt om mål och uppdrag behöver ses över för att bättre relatera till aktuella behov för medborgare och samhällsutveckling.

Svar från kommunerna (figur 3)

Resultatet från enkäten visar att 85 procent bland ansvariga för kommunernas bibliotek instämmer ganska mycket eller helt i påståendet om att folkbibliotekens uppdrag och politiskt satta mål är kända bland personalen i biblioteksverksamheten. Folkbiblioteken tycks också vara en integrerad del av den kommunala kulturpolitiken (83 procent instämmer ganska mycket eller helt). Ansvariga chefer menar också att de mål och uppdrag som finns för biblioteken är relevanta och påverkar den dagliga biblioteksverksamheten (71 procent instämmer ganska mycket eller helt). Enkätens resultat pekar dock på att mål och uppdrag behöver ses över för att bättre relatera till aktuella behov för medborgare och samhällsutveckling (58 procent instämmer ganska mycket eller helt).

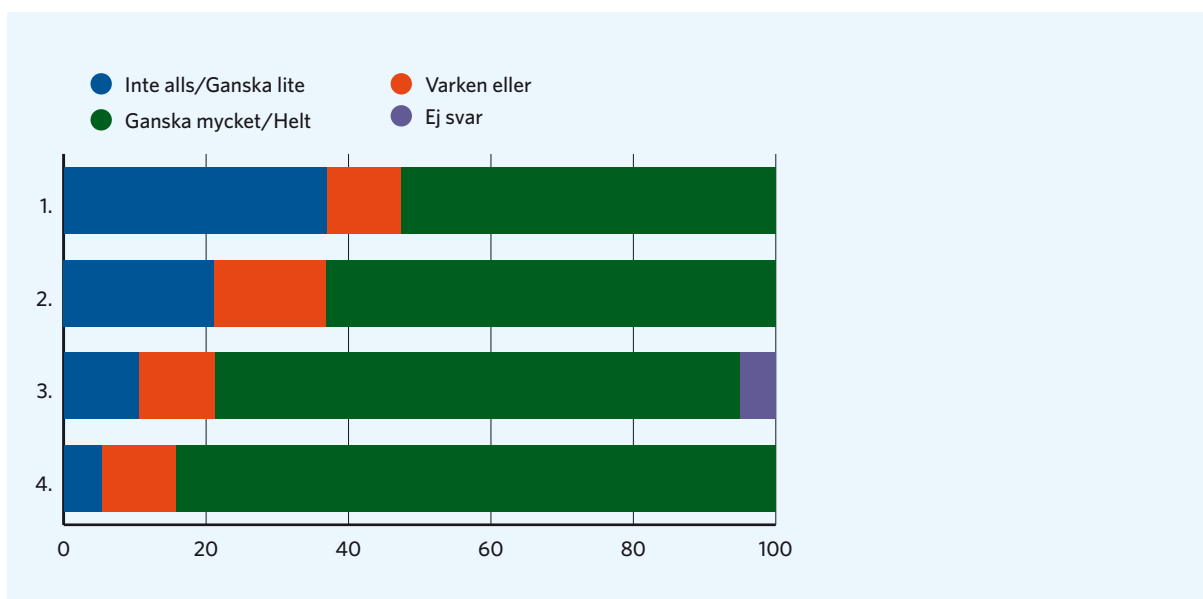
Enkäten hade även en öppen fråga för inspel kring hur folkbiblioteken kan utveckla sin roll i det lokala arbetet med samhällsutveckling. Flera röster nämner här samverkansfrågor och bibliotekens roll som

mötesplats samt lärande och utveckling. Konkreta förslag som nämndes är exempelvis att samverkan kan främjas genom att biblioteken deltar i olika samverkansgrupper med andra kulturverksamheter. Flera lyfter också behovet av riktade insatser för exempelvis barn och unga eller för utsatta grupper. Många ser också behov av ett utvecklat utåtriktat arbete gentemot andra förvaltningar/processer inom kommunerna och gentemot externa aktörer (företag, föreningar, studieförbund etcetera). Vidare anser man att verksamheterna utvecklar sig som demokratiskt forum med alla moderna hjälpmedel som finns och utvecklar den centrala rollen som förmedlare av samhällsinformation. Flera vill se en mer användarorienterad strategi och ökad dialog med målgrupperna. Många menar även att biblioteket kan stärka sin betydelse för samhällsplanering och bildning. Flera identifierar samverkan med andra kommuner inom regionen som en framgångsfaktor och menar också att folkbiblioteken kan ges en ännu tydligare roll att stärka demokratin: som arena för

Figur 3.
Om mål och uppdrag (kommun)

1. Folkbibliotekens mål och uppdrag behöver ses över för att bättre relatera till aktuella behov för medborgare och samhällsutveckling.
2. De mål och uppdrag som finns för folkbiblioteken är relevanta och påverkar den dagliga biblioteksverksamheten.
3. Folkbiblioteken är en integrerad del i den kommunala kulturpolitiken.
4. Folkbibliotekens uppdrag och politiskt satta mål är kända bland personal i biblioteksverksamheten.

Figur 4.
Om mål och uppdrag (länsbibliotek)

1. Länsbibliotekens mål och uppdrag behöver ses över för att bättre relatera till aktuella behov för medborgare och samhällsutveckling.
2. Länsbibliotekens uppdrag och politiskt satta mål är kända bland personal i biblioteksverksamheten.
3. De mål och uppdrag som finns för länsbiblioteken är relevanta och påverkar den dagliga biblioteksverksamheten.
4. Länsbiblioteken är en integrerad del i den regionala kulturpolitiken.

debatt, som platsen för modern folkbildning (till exempel minska den digitala klyftan) och för att värna allas rätt till fri information. Många menar också att folkbiblioteken kan ges en ännu tydligare roll att stärka demokratin: som arena för debatt, som platsen för modern folkbildning (t ex minska den digitala klyftan) och för att värna allas rätt till fri information. Folkbibliotekens roll och kompetens som inspiratör kan också förstärkas. En annan viktig uppgift som nämns är språkutveckling för barn och nyanlända personer.

Sammanfattningsvis handlar de öppna svarsalternativen om att folkbiblioteken behöver utvecklas utifrån den nya tidens krav med moderna medier, ny informationsteknologi och att mer aktivt ge befolkningen verktyg för att delta i samhällsdebatten och demokratiutvecklingen genom riktade insatser.

Genom medverkan i kommunernas ”tvär”-grupper som arbetar med samhällsfrågor”

Svar från länsbiblioteken (figur 4)

Ansvariga chefer för länsbiblioteken anser att deras verksamheter är en integrerad del av den regionala kulturpolitiken (84 procent instämmer ganska mycket eller helt). Resultatet från enkäten visar vidare att 74 procent bland länsbibliotekscheferna instämmer ganska mycket eller helt i påståendet om att de mål och uppdrag som finns för länsbiblioteken är relevanta och påverkar den dagliga biblioteksverksamheten. Länsbibliotekens uppdrag och politiskt satta mål anses kända bland personal i biblioteksverksamheten (63 procent instämmer ganska mycket eller helt). Enkätens resultat från länsbiblioteken visar att en majoritet anser att mål och uppdrag behöver ses över för att bättre relatera till aktuella behov för medborgare och samhällsutveckling (53 procent instämmer ganska mycket eller helt).

De öppna svaren om bibliotekens roll i det lokala arbetet med samhällsutveckling rör i huvudsak samverkansfrågor av olika slag. Flera påpekar även att biblioteksfrågorna bör lyftas även utanför kulturfären och finnas med i strategiska diskussioner kring lärande, utbildning, demokratiutveckling med mera.

””Finns med i det strategiska utvecklingsarbetet i regionala nätverk”

Kompetensbehov

I enkäten till kommuner och länsbibliotek fanns frågor om behov av fortbildning och kompetensutveckling.

Svar från kommunerna (figur 5)

Ökad kunskap kring kommunikation och marknadsföring är ett prioriterat område för kommunerna (87 procent instämmer ganska mycket eller helt). Omvärldsorientering (86 procent svarar ganska mycket eller helt), barn och ungdomsverksamhet (82 procent svarar ganska mycket eller helt) och bibliotekens roll i kulturpolitiken (80 procent svarar ganska mycket eller helt) är andra områden som prioriteras.

I de öppna svaren dominerar resonemang och behov kopplade till ny informationsteknologi och hur den påverkar verksamhet (e-tjänster, webb, läsplatator med mera). Läsförbättringsarbete och perspektiv på bibliotekens roll i den lokala politiken är områden som flera identifierar som viktiga för den fortsatta utvecklingen.

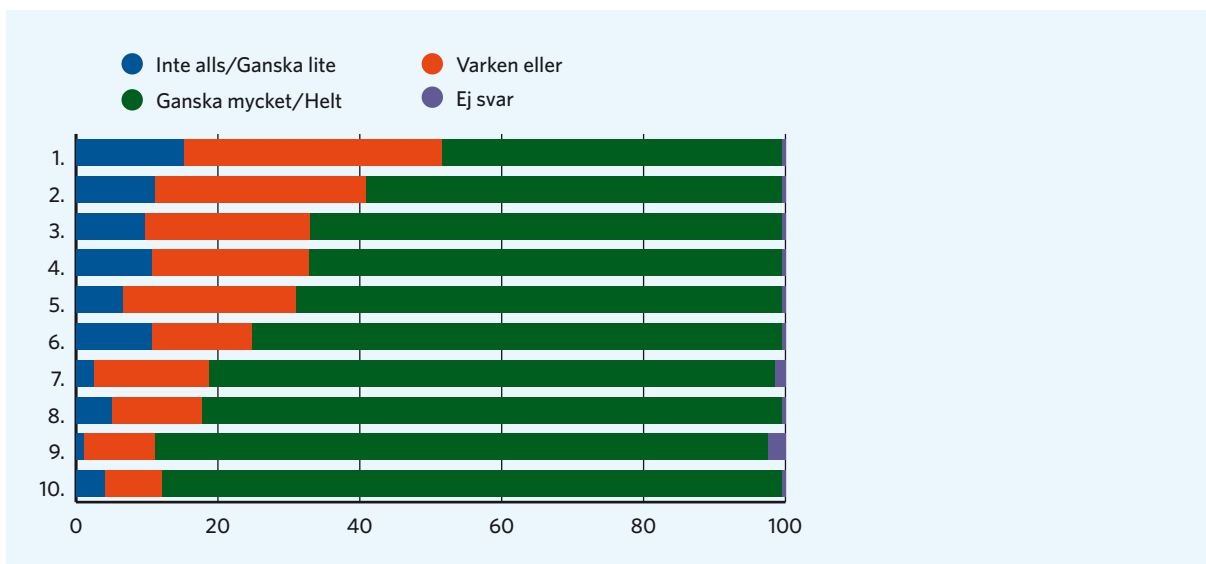
”Kunskap och insikt i vad det innebär att jobba i en politisk styrd verksamhet.”

Svar från länsbiblioteken (figur 6)

Bland länsbibliotekschefer uppger 90 procent (svarar ganska mycket eller helt) omvärldsorientering som ett område där det behövs fortbildande insatser. Ledarskap och medarbetarskap (84 procent instämmer ganska mycket eller helt), kommunikation och marknadsföring (84 procent instämmer ganska mycket eller helt) samt bibliotekens roll i kulturpolitiken (44 procent instämmer ganska mycket eller helt) är andra prioriterade områden.

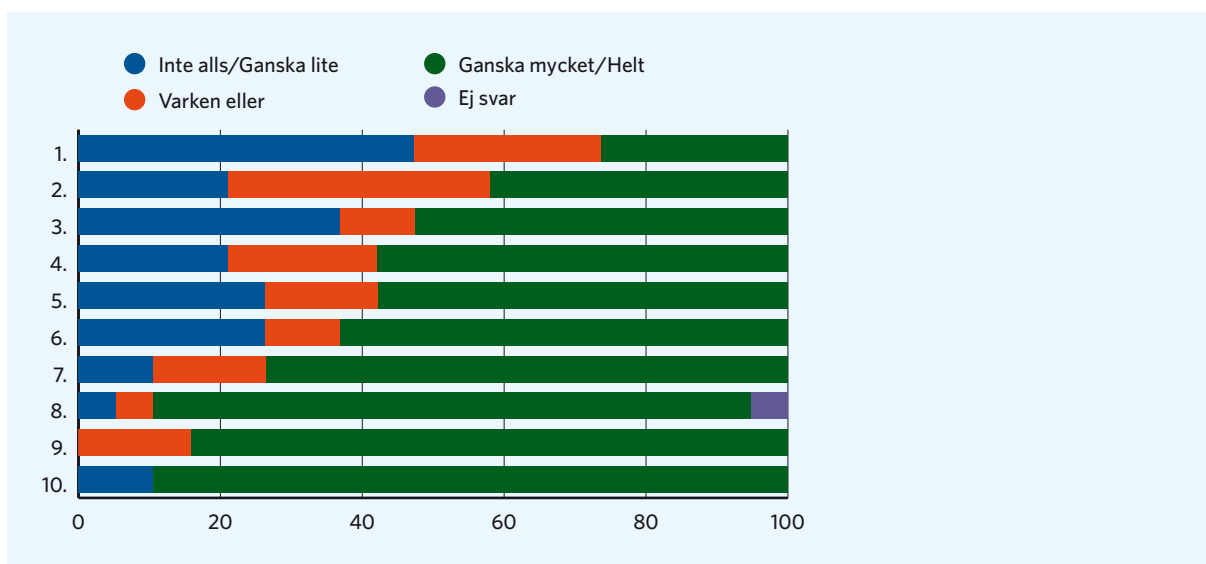
De öppna svaren från länsbiblioteken kommunicerar likt svaren från kommunerna behov av fortbildning och kompetens kring ny informationsteknologi. Andra områden som nämns är bibliotekens roll för läsutveckling och lässtimulans, process- och projektledning samt juridisk kompetens kring exempelvis upphovsrätt.

”Kompetens för att främja barns språk och utveckling”

Figur 5.
Kompetensbehov (kommuner)

1. Hur man praktiskt jobbar med kompetensfrågor exempelvis i rekryteringsprocesser, kompetensutveckling eller behovsanalyser.
2. Samverkan med föreningsliv.
3. Ledarskap och medarbetarskap.
4. Yrkeskunskaper såsom katalogisering, informationssökning, databashantering, internethantering m.m.
5. Samverkan med andra kulturverksamheter.
6. Bemötande till brukare/medborgare.
7. Bibliotekens roll i kulturpolitiken.
8. Barn och ungdomsverksamhet.
9. Omvärldsorientering.
10. Nå ut med information om verksamhet (kommunikation, marknadsföring m.m.).

Figur 6.
Kompetensbehov (länsbibliotek)

1. Yrkeskunskaper såsom katalogisering, informationssökning, databashantering, internethantering m.m.
2. Samverkan med föreningsliv.
3. Hur man praktiskt jobbar med kompetensfrågor exempelvis i rekryteringsprocesser, kompetensutveckling eller behovsanalyser.
4. Bemötande till brukare/medborgare.
5. Samverkan med andra kulturverksamheter.
6. Barn och ungdomsverksamhet.
7. Bibliotekens roll i kulturpolitiken.
8. Nå ut med information om verksamhet (kommunikation, marknadsföring m.m.).
9. Ledarskap och medarbetarskap.
10. Omvärldsorientering.

Analys

Kungliga bibliotekets nya roll

Kommuner och länsbibliotek har tydliga förväntningar på att en nationell aktör utvecklar, samordnar och driver en fri nationell samkatalog. Det finns också ett stort behov av samordning kring andra e-tjänster som exempelvis e-lån, databaser och tillgång till uppslagsverk. Att centralt hantera denna typ av uppgifter har flera fördelar, bland annat för att de kräver särskild kompetens men de kan också vara resurseffektivare och ge medborgare bättre möjligheter till fri information i hela landet. För att KB:s nya verksamhet ska bli synlig och få förtroende från sektorn är det viktigt att det nya arbetet samlas i en tydligt avgränsad enhet med klara instruktioner, kompetens och välformulerad verksamhet.

Då kommuner och regioner är i ett formativt läge inom kulturområdet (ny nationell kulturpolitik med fokus på en begynnande regionaliseringsprocess) är det viktigt att nationella insatser och verksamheter möter lokala behov och verkar stödjande för kommunala och regionala strategier.

Utifrån enkätens resultat kan SKL dra slutsatsen att det är viktigt att KB initialt lägger fokus på en nationell samkatalog och e-tjänster samt etablerar en organisation med kompetens för hela den bredd av verksamhet som biblioteken utgör.

I ett längre perspektiv bör KB utveckla system för att främja nationellt erfarenhetsutbyte och bedriva insatser för att stärka systematiskt kvalitetsarbete i olika verksamheter.

Mål och uppdrag

Enkätens resultat kommunicerar ett behov av en förnyad diskussion lokalt kring bibliotekens mål och uppdrag. En ökad dialog mellan verksamheter och politik efterfrågas.

Det är viktigt att målen för bibliotek, liksom all kommunal verksamhet, tydligt ska relateras till medborgarnas behov och lokal hållbar utveckling. Det finns inget egenvärde i att upprätthålla institutioner. Bibliotekens värde och roll är därför relaterad till kvalitativa egenskaper och det mervärde de kan ha för samhälle och medborgare. Därför är det viktigt att genom flera processer främja en fortsatt diskussion kring mål och uppdrag i relation till verksamheternas effekter för medborgare och samhällsutveckling.

Systematiskt kvalitetsarbete

En viktig insats kan vara att främja systematiskt kvalitetsarbete inom biblioteksområdet. Ett sådant arbete kan med fördel ske mellan kommunerna eller regionalt och kopplingen till regionala kulturplaner bör utvecklas och främjas. Grunden i ett systematiskt kvalitetsarbete är att utarbeta system där mål och medborgarnytta kan dokumenteras och regelbundet följas upp. Kungliga biblioteket kan också i en framtid komplettera det arbete som görs lokalt och regionalt genom nationell överblick och statistik samt med övergripande analyser av verksamheternas relation till mål och de åtagande bibliotekslagen kräver.

Kommunala biblioteksplaner och regionala kulturplaner

Idag finns en stor andel kommuner som inte har utarbetat planer för biblioteken. De lokala planerna kan främja biblioteksverksamheternas roll och i sin tur utgöra en grund för de regionala kulturplanerna. I en regionaliseringsprocess av kulturpolitiken blir det viktigt att koppla ihop kommunala planer och regionala strategier så att de på bästa sätt kan främja utveckling inom området.

Regionerna, kultursamverkansmodellen och biblioteken

Eftersom biblioteken är en sådan central del av lokal kultur, utbildning och bildningspolitik är det av största vikt att bibliotekens verksamhet tydligt kopplas till de regionala kulturplanerna som ska utgöra underlag för en överkommelse med staten kring kultursamverkansmodellen (den så kallade portföljmodellen).

I utredningen *Spela samman* (SOU 2010:11) föreslås att de statliga bidragen till regional kulturverksamhet inklusive stödet till biblioteksverksamhet ska föras över till ett nytt anslag. Statens Kulturråd kommer att ansvara för att fördela det nya anslaget till den regionala nivån, men utredningen gör dock ett undantag då den bedömer att KB bör fördela dessa medel.

Detta innebär att frågorna kring lokal och regional biblioteksutveckling riskerar att inte bli en del av det regionala arbetet med kultur och därmed inte heller med det övergripande utvecklingsarbetet.

Mellan sektorerna

Folkbiblioteken är idag betydelsefulla inom flera politikområden och sektorer. De verkar såväl som social mötesplats som plats för lärande, utveckling och konstfrämjande samtidigt som de stöder medborgarnas demokratiska möjligheter med fri tillgång till information. Det är därför viktigt att inte enbart betrakta biblioteksverksamheterna som en kulturinstitution utan de bör även ses som en sektorövergripande verksamhet som kan ha mål och uppdrag på fler områden.

Kompetensbehov och fortbildningsinsatser

Det är viktigt att personal inom området har goda förutsättningar att utveckla och förnya verksamheten. Kompetensutveckling och erfarenhetsutbyten mellan verksamheter är betydelsefullt för att förbättra personalens förutsättningar. Det finns också fördelar om insatser för att höja kompetensen görs i samverkan mellan kommunerna för att sprida lokala erfarenheter och på ett mer effektivt sätt undvika att hjulet behöver uppfinnas på nytt.

Här är länsbiblioteken betydelsefulla och har en viktig uppgift att erbjuda arenor för erfarenhetsutbyten. En sådan regional roll för kompetensarbete är sannolikt något att vidareutveckla för länsbiblioteken i samband med regionaliseringen.

Kungliga biblioteket och kompetensutvecklande insatser

KB kan i sin nya roll ha en viktig funktion för kompetensutveckling. Inte minst för att främja erfarenhetsutbyten mellan regioner, omvärldsanalys, internationellt utbyte samt för att återföra och diskutera nationell statistik/överblick från området.

Slutsatser och förslag

Med bakgrund i resultat från enkäten och de kompletterande intervjuerna vill SKL lämna ett antal förslag på hur KB:s uppdrag för att driva en nationell biblioteksutveckling bör vara inriktad för att på bästa vis understödja behoven från läns- och folkbibliotek.

SKL drar slutsatsen att det finns ett stort behov från kommunal och regional nivå av en tydlig aktör som driver en nationell biblioteksutveckling. På samma gång är det tydligt att det lokala och regionala arbetet där biblioteken bör ses som en resurs för hållbar utveckling måste kopplas till regionaliseringen.

I utredningen *Spela samman* (SOU 2010:11) föreslås att de statliga medel som idag fördelas till länsinstitutioner, vilket även inkluderar biblioteksverksamhet, ska ingå i ett nytt anslag för regional kulturverksamhet som Kulturrådet får i uppdrag att fördela till landsting/regioner. Men samtidigt föreslås biblioteksmedlen disponeras av KB, vilket framstår som paradoxalt.

Det uppdrag som KB har fått att utreda, hur en nationell bibliotekspolitik på bästa vis drivs, måste betraktas som nya verksamhetsuppgifter som ska finansieras av nya statliga medel.

Vilken roll ska Kungliga biblioteket ha?

SKL föreslår att KB i en första fas inriktar sitt arbete på nationell biblioteksinfrastruktur i form av att:

- › utveckla och driva en fri nationell samkatalog
- › utveckla och driva e-tjänster som exempelvis e-lån och databaser
- › tillhandahålla nationell statistik över biblioteksområdet i relation till bibliotekens mål och uppdrag

SKL föreslår att KB i en andra fas inriktar sitt arbete på strategisk och nationell biblioteksutveckling i form av att:

- › främja internationell samverkan
- › skapa nationella arenor för erfarenhetsutbyten
- › främja omvärldsorientering
- › kompetenshöjande insatser och nationell metodutveckling
- › driva framtidsfrågor

Lokala utvecklingsbehov och nationella insatser

– Enkät om Kungliga bibliotekets framtida roll

Kungliga biblioteket planeras få en ny roll för att stärka utvecklingen av läns- och folkbibliotek. I syfte att få in lokala och regionala perspektiv sände SKL en enkät kring folkbiblioteken och deras verksamhet till 290 kommuner, 198 svarade. Den enkät som gick till länsbiblioteken gick till 20 aktörer och 19 svarade. Dessutom intervjuades politiker, forskare och chefstjänstemän.

Enkäten tar upp frågor om biblioteksverksamheternas behov av nationellt utvecklingsstöd (KB:s nya roll), om mål och uppdrag samt om kompetensbehov.

Vilken roll ska Kungliga biblioteket ha?

Med bakgrund i enkätstudien föreslår SKL att KB i en första fas inriktar sitt arbete på nationell biblioteksinfrastruktur i form av att:

- › utveckla och driva en fri nationell samkatalog
- › utveckla och driva e-tjänster som exempelvis e-lån och databaser
- › tillhandahålla nationell statistik över biblioteksområdet i relation till bibliotekens mål och uppdrag.

SKL föreslår att KB i en andra fas inriktar sitt arbete på strategisk och nationell biblioteksutveckling i form av att:

- › främja internationell samverkan
- › skapa nationella arenor för erfarenhetsutbyten
- › främja omvärldsorientering
- › kompetenshöjande insatser och nationell metodutveckling
- › driva framtidsfrågor”

Beställ eller ladda ner på www.skl.se/publikationer eller på telefon 020-31 32 30.